AFGANİSTAN ÖZBEKÇESİNDE AKRABALIK TERİMLERİ

افغانستان اۉزبېک تیلیده قریناشلیک اتمەلری

خلاصه

عمومي اۇلەراق قرەلگنده، تۉرکلر اراسیده عایله، بغایت اهمیتگه اېگه بۇلگنلیگی کۉریلماقدەدیر. شو اوچون بو اهمیت، تۉرک بۇیلریده عایله و عایله سببلی سانسیز و تۉزوملی شکلده قریناشلیک اتمەلری‌نینگ اۇرتهگه چیقیشیگه دلیل بۇلگندیر. تۉرک اوروغلریده قریناشلیک اتمەلری بۉیۉک بیر بایلیک کۉرستماقدەدیر. تۉرک تیللریگه بو اۉزەللیک کاراکتراستیک بیر اۉزەللیکدیر. اېنگ آزیده قۇشنی تیللر یعنی فارسچه، اُردوچه، روسچه، پشتونچه و تاجیکچه بیلن قیاسلنگنده بو اۉزەللیک اۉزینی آچیقچه نما بېرماقدەدیر. تۉرکچەنینگ سۉز بایلیگیده قریناشلیک اتمەلری، یقینلیک، حیوان، اۇتلر و انسان آتلری اساس سۉزلر اۉلەراق قبول اېتیلماقدەدیر.

افغانستان اۉزبېکچەسی کۉچه و بازار تیلی بۇلیب قالگنلیگی اوچون و باشقه قریناش تۉرک تیللریدن ایریلیب، اۇزاق بۇلگنلیگی سبب، همده قۇشنی خلقلر و تیللر تمانیدن کمسیتیلگنی، حتی که تاشلنگنلیگی دلیل، اۉنیب اۉسمەی قالگنلیگی کۉرینماقدەدیر. افغانستان اۉزبېکچەسیگه، ییللر بۇییچه هیچ بیر ادبي اثر یازیلمگنلیگی تثبیت بۇلدی. شونینگدېک کېیینگی ییللرده قۇشنی تیللر تاثیریده خصوصن فارسچەنینگ تاثیریده مرکب (اۉزبېکچه/فارسچه) قریناشلیک اتمەلری‌نینگ وجودکه کېلیشی کۉریندی. بیراق ینه‌ده هم بو تیل سۉزلاوچیلری کۉپگینه قریناشلیک اتمەلرینی اسرەب قالییدیلر. بو تۇغریده افغانستان اۉزبېکچەسیده یازیلگن تۉرلی قیناقلر دقت بیلن تېکشیریلدی. و اۇقووچی‌نینگ فایدهلی و قۇلەی قوللنیمی اوچون تثبیت اېتیلگن اتمەلر الفبا ترتیبیگه کیریتیلگندیر.

کلیدي سۉزلر: افغانستان اۉزبېکچەسی، قریناشلیک اتمەلری، تۉرک اوروغلر.

ULUSLARARASI TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
INTERNATİONAL JOURNAL OF TURKISH WORLD STUDIES
CİLT 4 / SAYI 1 / OCAK 2021

Sorumlu Yazar
Corresponding Author
Hasamuddin HAMDARD
Abdullatif KHALİDBEK
hasamuddin.hamdard@yahoo.com
latifkhaleedbek@gmail.com

Gönderim Tarihi
Recieved
16.01.2021

Kabul Tarihi
Accepted
03.02.2021

Atıf
HAMDARD, Hasamuddin, KHALİDBEK, Abdullatif (2020). "Afganistan Özbekçesinde Akrabalık Terimleri", *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları* Dergisi, (4/1), 29-38

ARAŞTIRMA MAKALESİ
RESEARCH ARTİCLE

AFGANİSTAN ÖZBEKÇESİNDE AKRABALIK TERİMLERİ

Özet

Genel olarak bakıldığında Türklerde aile sonsuz değere sahiptir. Bu nedenle Türk boylarında aile akrabalık terimleri gelişmiştir. Türk boylarında akrabalık terimleri büyük bir zenginlik göstermektedir. Türk dillerinde bu özellik karakteristik bir özelliktir. En azından komşu dillerle (Farsça, Peştuca, Derice, Orduca, Rusça ve Tacikçe) kıyaslandığında bu özellik açıkça kendini göstermektedir. Türkçenin söz varlığında akrabalık terimleri, yakınlık, hayvan, bitki ve insan adları temel söz olarak kabul edilmektedir.

Afganistan Özbekçesi yıllarca komşuların dillerinden etkilendiği için, hem de diğer akraba Türk lehçelerinden uzak kalması nedeniyle bazı değişiklikler ortaya çıkmıştır. Senelerce hiçbir edebî eser yazılmamıştır. Özbekçe/Farsça akrabalık terimleri türetilmiştir. Ama yine Afganistan Özbekleri bu dildeki akrabalık terimlerini şimdi de kullanmaktadır. Bu sebepler göz önüne alınarak farklı Özbekçe ve Farsça kaynaklar incelenmiştir ve çalışmamızda elde ettiğimiz akrabalık terimleri alfabetik sırayla yazılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Afganistan Özbekçesi, Akrabalık Terimleri, Türk Boyları.

THE TERMS OF KİNSHİP IN AFGHANISTAN UZBEK LANGUAGE

Abstract

Generally, family value has infinite in Turkish. For this reason, it has caused most family kinship terms among Turkish tribes. In Turkish ethnos, kinship terms show great wealth. This feature is a characteristic feature in Turkish languages. At least, this Feature shows itself clearly when compared to the neighboring languages (Persian, Pashto, Deri, Ordo, Russian and Tajik). In the vocabulary item of Turkish, the terms of kinship, affinity, animal, plant, and human names are considered as basic words.

The Afghanistan Uzbek language has not been preserved because it has been oppressed by neighboring languages and peoples for many years, and because it is distinguished from other Turkish dialects. No literary work has been written to certain. Uzbek / Persian kinship terms are derived. But Afghanistan Uzbeks are now using the terms of kinship in their language again. Taking these factors into consideration, different Uzbek and Persian sources were examined. And the kinship terms we obtained are written in alphabetical order.

Keywords: Afghanistan Uzbek, Kinship Terms, Turkish Tribes.

کیریش

کۏپه‌ییش انسان اوچون بۉیۉک بیر فضیلت بۇلیب، یېر یۉزیده شو کۏپه‌ییش سببلی بشریت‌نینگ نسلینی اوزلوکسیز جریانیگه گواه‌میز. بو کۏپه‌ییش باشقه جانورلرگه کۏره فرقلی بیر شکلده بۇلیب، هر بیر جفت (نکاح گه کیریشگن) انسان‌نینگ نطفه‌سیدن اونیب اۏسگنلرگه ایری تېرمینلر بیلن خطاب قیلینه‌دی. بو تېرمینلر سببلی هر بیر انسان اۏزی توغیلگن عایله‌سیده علیحده اۇرینگه اېگه‌دیر. برچه مدنیت‌لشگن دنیا دولتلریده بۇلگنی کبی، حتی ابتدایی قبیله‌لرده هم، اېرکک و عیاللرنینگ فقرالیک یا که دیني علاقه‌لر بیلن بیرلشیشی و دنیا اوییگه کیریشی نکاح دېب اته‌له‌دی (گولن‌سوٌی، 1973-1974 : 286).

بو تېرمینلر باشقه هر بیر تیلده بۇلگنی دېک، اۏزبیک تیلیده هم ایتمالوژیک جهتدن بیر چوقور مطالعه‌نی اېسته‌یدی. برچه تیللرده قریناشلیکنی افاده‌لش اوچون سۏزلر و عباره‌لر موجود، اما تیل شناسلیک تدقیقاتی شونی کۏرسته‌دی که جمعیتلر اۏزلری فایده‌لنه‌دیگن قریناشلیک طایفه‌لریده فرق قیله‌دی (استاجی، 1394:1).

آدم لر توغیلگنده و اولر باشقه آدم لر بیلن تققاسلنگنده تۉرلی خېل مقاملرگه اېگه بۇلیب توغیلیشه دی. و قریناشلیک اتمه‌لری اوشبو بېلگیلنگن حالتلر دایره‌سیده پیدا بۇله‌دی. کۏریب چیقیله‌یاتگن مقام لرنی توصیف‌لش اوچون بابا، آته، اۇغیل، بووی، آنه، قیز کبی قریناشلیک اتمه‌لریدن فایده‌لنیله‌دی. شونده‌ی قیلیب، توغیلگن هر بیر انسان‌نینگ رولی انیقلنه‌دی و آدملر اوشبو روللرگه موافق حرکت قیلیشلری کېره‌ک. توتارنینگ ایتیشیچه: شخص "قریناشلیک علاقه‌لری جوده کوچلی بۇلگن جمعیت‌لرده اۏزیگه خاص شخص آرقه‌لی اجتماعي حیاتده اشتراک اېته‌دی". باشقچه قیلیب ایتگنده آدملرنینگ سوسیالشمه جریانیده‌گی اېنگ مهم عامل بو قریناشلیک مناسبتلری بېلگیلنگن جمعیت تۉرلریده شخص " اېگللب تورگن مقامیگه قره‌ب، آز حقوق و مجبوریتلرینی اقتصادي، سیاسي و مادي مناسبتلرینی عملگه آشیریشی کېره‌ک (توتار، 2007:115).

قریناشلیک اتمه‌لری‌نینگ مهم‌لیگینی حسابگه آلگن حالده، کۏپلب جمعیت‌لرده بو باره‌ده تۉرلی خېل تدقیقلر آلیب باریلماقده. اوشبو تدقیقلر تۇغریسیده غرب جمعیت‌لری بۇییچه قریناشلیک ناملری بۇییچه آلیب باریلگن تدقیقلرنی حسابگه آلسک، صنعت لشوو، مدنیت و قاچقین‌چیلیک آته-آنه یشه‌یدیگن جایلر و باله‌لر و نېبره‌لر یشه‌یدیگن جایلر آره‌سیده‌گی مسافه و آدملر کتته شهر مرکزلریده فقط کیچیک عایله‌لری صفتیده یشه‌شی کبی سبب لرگه کۏره قریناشلیک مناسبتلری ضعیف‌لشدی. بو حالت آدملر آره سیده‌گی قریناشلیک علاقه‌لرینی سوسه‌یتیره‌دی و تیلده‌گی بعضی توشونچه‌لرنینگ یۇق بۇلیب کېتیشیگه آلیب کېله‌دی. اجتماعي حیات درجه‌سی قنچه‌لیک بلند بۇلسه قریناشلیک علاقه‌لری و اسملری شونچه لیک کېنگ ترقه‌لگن و کۏپراق ایشله‌تیلگن.

قرینداشلیک مناسبتلری بیالوژیک و اجتماعي مناسبتلرگه اساسلندی. و اخلاقي و مدني قدرییتلر بیلن بیرگه‌لیکده شکللنه‌دی. انسان توغیلگندن کېیین اونینگ عایله‌سی و محیطی کېنگه‌یدی. و قرینداشلری اینیقسه نکاح آرقه‌لی کؤپه‌یدی. هر بیر عایله اعضاسی و قرینداشی اوچون ایری اتمه ایشله‌تیله‌دی(قیران، قاپلان، 18:2017). قرینداشلیک اتمه لری دنیاگه قره‌ش، حیاتنی انگلش و تورموش طرزیگه کؤره، هر بیر جمعیتده سؤز بایلیگینی تشکیل اېته‌دی.

اؤزبېک تیلی قرینداشلیک اتمه‌لری جهتیدن سؤز بایلیگی‌گه اېگه. آقسان تاکیدله‌گنی‌دېک "تیل نینگ قرینداشلیگی نقطه‌ی نظردن سانلی آزچیلیک جمعیت حیاتیده‌گی عایله‌وی و قرینداشلیک مناسبتلریگه بېواسطه باغلیقدیر. اوشبو بایلیک‌نینگ اېنگ مهم سببی شوندن عبارت که بوعایله‌وی و قرینداشلیک مناسبتلری اؤزبېک جمعیتی‌نینگ عرف-عادت‌لریده جوده مستحکم اساسلرده اورنه‌تیله‌دی. و عایله‌وی مناسبتلر علاحیده اؤرینگه اېگه. یاووزنینگ ایتیشیگه کؤره «تۈرکیه‌ده‌گی قرینداشلیک نام‌لری، خېل‌مه‌خیل بېواسطه اجتماعي حیات بیلن باغلیق. تۈرک اجتماعي توزیلمه‌نینگ مستحکم بؤلیشی‌نینگ مهم سببلریدن بیری، بو قرینداشلیک اتمه‌لرنینگ نام‌لنیشی‌نینگ جوده کؤپلیگیدیر.

بعضی سؤزلر، تیللرنینگ سؤز بایلیگیده مهم اؤرین توته‌دی. و تیلده قرینداشلر، اؤسیملیک، حیوانلر و جای نام‌لری کبی بعضی بیر سؤز بیریکمه‌لری اساسي سؤز صفتیده قبول قیلینه‌دی. قرینداشلیک اتمه‌لری جمعیت و تیل‌نینگ بایلیگی، حجمی، عرف-عادت‌لری، تاریخی، مدنیتی و تورموش طرزینی آچیب بېره‌دیگن اېنگ مهم میزانلردن بیری‌دیر. قرینداشلیک اتمه‌لری کۈنده‌لیک حیات‌ده و مدنیت‌ده تېز-تیز ایشله‌تیلیشی کؤزه‌تیلماقده. مثلن؛ باله بیران بیر نېرسه‌دن قؤرققنده یا که یاردم سؤره‌گنده او آنه دېب بقیره‌دی؛ آته‌سیگه ایشانه‌دی؛ عکسینچه، سینگلینی و سینگیللرینی سنه‌یدی و سېوه‌دی؛ او باباسی، بووی‌سی، تاغه‌سی و عمکی‌سی کبی قرینداشلریگه تېز-تېز تشریف بۈیۈریب، اولرنینگ کؤنگلینی آله‌دی. بو شونی کؤرسته‌دی که، بیز قرینداشلیک نام‌لری دېب اته‌یدیگن بو اسملر انسانیت حیاتیده دایمي رول اوینه‌یدی.

عمومن تۈرکي تیللرده قرینداشلیک اتمه‌لری قان و نکاح آرقه‌لی وجودگه کېله‌دی. اوشبو حالت بیالوژیک و سوسیالوژیک عاقبتلرگه آلیب کېله‌دی. تۈرک قرینداشلیگی اتمه‌لری آدم‌لر، یاش، جنس، اویله نیش مناسبتلری، آنه سی، آته سی یا که تورموش اؤرتاغی تمانیدن بؤله‌دی می، مناسبتلر درجه‌سی یقین یا که اوزاق، یاکه آدم‌نینگ یاشی بارلیگینی کؤرسه‌تیشی ممکن. اؤزبېکچه‌ده قرینداشلیک اتمه‌لرینی "اېرکک، عیال، نسل و یاشگه قره‌ب هر خېل دېب اته‌ش ممکن.

دنیا تیللریده بیر نېچه‌ته قرینداشلیک اتمه‌لری اوچون بیرته سؤز ایشله‌تیلگن بؤلسه، اؤزبېک تیلیده‌گی برچه قرینداشلر اوچون تۈرلی خېل اتمه‌لر قوللنیله‌دی. اؤزبېک جمعیتیده آنه‌نینگ سینگلی‌سیگه خاله و آته‌نینگ سینگلی‌سیگه عمه، عمکی و کتته اکه‌نینگ تورموش اؤرتاغیگه ینگه دېب ایشله‌تیلگن بؤلسه-ده؛ پشتونچه‌ده جېززه بیلن قینی سؤزیگه بیرگینه "اوخبنی/ u»»i و ایشله‌تیله‌دی. " سؤز

همده "ترور" سۉزی خاله و یا عمه معنی‌سینی افاده قیله‌دی. بو حادثه تیل‌نینگ خاص و مرکب لیگینی کۉرسته‌دی(افغانستان بیلیملر آکادیمیسی، 1386:15).

دنیاده کۉپینچه تیللرده بیرته سۉز بیر نېچه‌ته قرینداشلیک رشته‌لرینی سۉزی ابسه، تاغه، uncle سۉزی، خاله، عمه و auntجمله‌دن (اینگلیسچه‌ده عمکی، خاله‌نینگ اېری و عمه‌نینگ اېری) قرینداشلیکنی افاده قیله‌دی (هوسمی نژاد، 1385: 754 و42).

جمعیتلرده قرینداشلیک اتمه‌لری‌نینگ تۉرلیچه اېکنلیگی، مدنیت‌نینگ تۉرلیچه اېکنلیگینی و جمعیته‌گی عایله‌وی و قرینداشلیک مناسبتلری‌نینگ حالتینی آچیب بېره‌دی. جمعیت‌دن فرقلی بۉلیشیگه قره‌می، عایله و قرینداشلیک اتمه‌لری بو بیر-بیریگه یقینلیک و مسافه‌نی انیقلش نقطه‌ی نظردن مهم دیر. نام بېریش آرقه‌لی جمعیت‌نینگ تورموش طرزی، حیاتگه بۉلگن قره‌شلری، عرف-عادت‌لری و مدنیتی تۉغریسیده بیلگی آلیش ممکن بۉله‌دی. بوندن تشقری اۉزبېکچه‌ده‌گی قرینداشلیک اتمه‌لریگه تۉرلی خېل قۉشیمچه‌لر و سۉزلر قۉشیله‌دی و چیقریله‌دی.

اۉزبېک جمعیتیده ایشله‌تیلگن قرینداشلیک و اتمه‌لرگه یقینلیک بیلن کۉریب چیقیلگنده، باشقه تیللرده بۉلگنیدېک، قان یا که نکاح رشته‌لری آرقه‌لی اېریشگن. بوندن تشقری، آدمنی اۉزیگه یقین کۉریش یاکه شخصگه قره‌ب بو تېرمینلرنینگ اۉزگریشی ممکن بۉلگن. مخصوصن وضعیتلر طفیلی یقین‌لیک و قرینداشلیک شرطلری استه-سېکین کېنگه‌ییب باریشی کۉرینیب توریبدی. بعضن بیر سۉز اۉزبېکچه‌ده قرینداشلیک اتمه‌سی اوچون ایشله‌تیلسه، بعضیده بیر خېل معنیگه اېگه بۉلگن تۉرلی خېل اتمه‌لر موجود بۉلیب بعضیده بیر نېچه‌ته تېرمینلر بیرته سۉز بیلن اوچره‌شه‌دی.

اۉزبېکچه‌ده باله‌لرگه تۉرلی خېل اتمه‌لر قوللنیله‌دی. قرینداشلیک و بو اتمه-لرنینگ قنچه لیک کېنگلیگی‌نی کۉریش اوچون اوشبو اتمه‌لرنی بیرگه‌لیکده اورگنیش مهم اهمیتگه اېگه. اۉزبېک مدنیتیده اۉغیل توغیلگنده اۉز اولادلری-نینگ دوامی صفتیده کۉریلگنلیگی سببلی هر بیر اولادده‌گی نېبره‌لر تۉرلی خېل اسمگه اېگه و حتی بیر اولاد اوچون تۉرلی خېل اتمه‌لردن فایده‌لنیله‌دی.

قرینداشلیک اتمه‌لری

اکه: بویوک ایناغه، بۉیۉک اۉرینگه اېگه بۉلگن کیشی، اولوغ (ف. اۉز. د. 103)

اکه‌چه: بۉیۉک سینگیل، آپه (ف. اۉز. د. 103)

اۉرتنچه: اۉرته باله (ف. از. ف.1276)

اۉغیل: اېرکک باله، اۉز آته-آنه‌سیگه نسبتن (اۉز. ت. س. 98)

اوکه: کیچیک ایناغه (ف. اۉز. د. 117)

اوه: آته‌نینگ ایناغه‌سی(اۉز. ت. س. 99)

اۉگی اکه: اۉز بۉلمه‌گن اکه (اۉز. ت. س. 99)

اۉگی اینی: اۉز بۉلمه‌گن اینی (اۉز. ت. س. 99)

اۉگی آته: اۉز بۉلمه‌گن آته (اۉز. ت. س. 99)

اۉگی آنه: اۉز بۉلمه‌گن آنه (اۉز. ت. س. 99)

اۉگی سینگیل: اۉز بۉلمه‌گن سینگیل (اۉز. ت. س. 99)
اۉگی قیز: اۉز بۉلمه‌گن قیز (اۉز. ت. س. 99)
اۉگی باله: اۉز بۉلمه‌گن اولاد (اۉز. ت. س. 99)
اۉگی: آلدینگی ایر یا خاتیندن بۉلگن فرزندلر حاضرگی ایر یا خاتینگه و اولرنینگ قرنداشلریگه نسبتن، همده آته بیر- آنه باشقه، یا آنه بیر – آته باشقه بۉلگن اکه-اوکه‌لر ، آپه سینگیللر بیر-بیرلریگه نسبتن شونینگدیک، حاضرگی ایر یا خاتین و اولرنینگ قریناداشلری آلدینگی ایر یا خاتیندن بۉلگن قریناداشلری آلدینگی ایر یا خاتیندن بۉلن باله‌لرگه نسبتن (اۉز. ت. س. 99)
ایر: ایر جنسیگه منسوب کیشی؛ ایرکک؛ خاتین کیشی بیلن نکاح عهدیده بۉلگن ایرکک کیشی، اۉز خاتینیگه نسبتن، قللیق؛ مرد، جسور کیشی (اۉز. ت. س. 111)
ایرکک: جنسي جهتدن خاتین کیشیگه ضد بۉلگن آدم؛ ایر جنسیده‌گی حیوان، جانور (اۉز. ت. س. 111)
ایرته‌چی: وقتینچه‌لیک باله، تۉققیز آی و تۉقییز کۉننی تۉلدیرمه‌ی تۉغیلگن باله (اۉز. ت. س. 111)
ایرکه: کۉنگلیگه کیلگن ایشنی قیلیش اوچون اختیار بیریب قۉییلگن، تلته-یتیریب یوباریلگن؛ ایرکه تای، تنتیق، نازدانه، مهر و محبت تویغوسینی قازانگن، سۉیۉکلی (اۉز. ت. س. 112)
ایرگشمه: خاتین‌نینگ اولگی ایریدن قالگن باله (ف. اۉز. د. 144)
ایمکداش: اۉز آنه‌سیدن بۉلمه‌گن بیراق بیر آنه‌دن سۉت ایمگن باله‌لر بیر-بیریگه نسبتن (ف. اۉز. د. 149)
ایوره: چیوره‌نینگ باله‌سی (اۉز. ت. س. 116)
ایگیز: بیرگه تۉغیلگن ایککی یا اوندن آرتیق باله؛ بیرگه وجودکه کیلگن؛ بیر-بیریگه اۉخشه‌گن (اۉز. ت. س. 115)
ایگه‌چی: آپه (اۉز. ت. س. 115)
ایناغه: اوکه‌گه نسبتن (ف. اۉز. د. 165)
ایچکه: آته (ف. اۉز. د. 154)
اینی: اوکه، بۉیۉک اۉغیلگه نسبتن (ف. اۉز. د. 169)
آپسین: ایککی ایناغه‌نینگ خاتینلری بیر-بیریگه نسبتن (ف. اۉز. د. 70)
آپه: آنه، بۉیۉک سینگل (ف. اۉز. د. 70)
آته: اۉز باله‌لریگه نسبتن (اۉ. ت. س. 56)
آچه: آنه، اۉگی آنه، بۉیۉک سینگل (ف. اۉز. د. 73)
آلیش-بدل: قرچی قوده (ف. از. فا. 63)
آنه: باله‌گه نسبتن (ف. اۉز. د. 92)
آیی: آنه (اۉ. ت. س. 65)
بابه: آته ویا آنه‌نینگ آته‌سی (اۉ. ت. س. 117)
باجه: ایککی سینگل‌نینگ ایرلری بیر-بیریگه نسبتن (ف. اۉز. د. 170)
بالدیز: خاتین‌نینگ سینگلی‌سی ایریگه نسبتن (ف. از. فا. 165)

باله: آته آنه‌گه نسبتن (ف. از. فا. 155)

باله-چقه: عایله اهلی (ف. از. فا. 165)

برادرزاده: ایناغه‌نینگ باله‌سی (ف. فا. ع. 389)

بۇزباله: تورموش اچچیق-چوچوگینی تاتمه‌گن، حیات تجربه‌سیگه ایگه بۇلمه‌گن خام باله، اۋسمیر (اۋ. ت. س. 130).

بووه: آته ویا آنه‌نینگ آته‌سی (ف. از. فا. 181)

بووی: آته ویا آنه‌نینگ آنه‌سی (ف. از. فا. 181)

بۇیداق: اۉیلنمه‌گن اۇغیل ویا قیز (ف. از. فا. 191)

بۉله: خاله‌نینگ باله‌سی (ف. از. فا. 185)

پرزند<فرزند: آته ویا آنه‌گه باله‌لیک نسبتی (ف. فا. ع. 1824)

تاغه بچه: تاغه‌نینگ اۇغیل باله‌سی (ف. اۋز. د. 92)

تاغه: آنه‌نینگ ایناغه‌سی (ف. از. فا. 1004)

جوگوردک: اوچ یاشر باله (ف. اۋز. د. 271)

یېزنه: سینگیل‌نینگ ایری (ف. اۋز. د. 568)

جییَن: آپه- سینگیللرنینگ باله‌لری (تاغه و خاله‌گه نسبتن)؛ کتته یاشلی آدملرنینگ یاشلرگه مراجعت شکلی (اۋز. ت. س. 192)

چال: کېکسرگن ایرکک، قرری (ف. اۋز. د. 194)

چقه‌لاق: بیر یاشر باله (ف. از. فا. 1386)

چېچه: ایناغه‌نینگ خاتینی (ف. اۋز. د. 311)

چېوره: نېبره‌نینگ باله‌سی؛ تۉرتینچی نسل (اۋز. ت. س. 205)

خاتین: ایرکک‌نینگ ضدی، ایرگه نسبتن (اۋز. ت. س. 212)

خاله: آنه‌نینگ سینگلیسی یا آپه‌سی (اۋز. ت. س. 213)

خانیم: خاتینلرگه حرمت یوزه‌سیدن مراجعت قیلگنده قوللنیله‌دی؛ حرمت یوزه‌سیدن خاتینلر اسمیگه قۇشیلیب ایتیله‌دی (اۋز. ت. س. 213)

خېش: بیر ذاتدن بۇلگنلر بیر-بیریگه نسبتن (اۋز. ت. س. 217)

دده: بووه؛ آته (ک. چ. ت. س. 92)

دادارزاده: اکه ویا اوه‌نینگ اۇغلی (ف. ک. فا. م. 421)

کېبره<کبیر: چېبره‌نینگ باله‌سی، ایېگ بۉیۉک یاشلی، آلتینچی نسل (چ. ت. س. 631)

بېگنه: کېبره‌نینگ باله‌سی، یېتتینچی نسل (چ. ت. س. 631)

سۉیگۉنچیک: ایککی یاشر باله، تاتلی باله، سېویکلی باله (ف. اۋز. د. 384)

سینگیل: بیر آته-آنه‌دن تۇغیلگن قیزلرنینگ کیچیگی (آپه‌لریگه و اکه‌لریگه نسبتن)؛ تنیش یا ناتنیش بۇلگن اوزیدن کیچیک قیزلرگه، خاتینلرگه مراجعت شکلی (اۋز. ت. س. 259)

عمکی بچه: عمکی‌نینگ باله‌سی (اۋز. ت. س. 282)

عمکی: اوه‌نینگ باله‌سی؛ آته‌نینگ اکه‌سی یا اوکه‌سی، ایناغه‌نینگ باله‌سیگه نسبتن (اۋز. ت. س. 282)

عمه بچه: عمه‌نینگ باله‌سی (اۋز. ت. س. 283)

عمه: آته‌نینگ سینگلیسی، ایناغه‌نینگ باله‌سیگه نسبتن (اۋز. ت. س. 283)
قه‌یین: آته، آنه، سینگیل، آغه، کبی سۆزلردن آلدین کېلیب، شو سۆزلر بیلن افاده‌لنگن قرینداشلیک ایر یا خاتینگه قرینداشلیک مناسبتینی بیلدیره‌دی. (اۋز. ت. س. 327)
قرچی قوده/قرشی قوده: متقابل خویشلیک، بیر عایله‌گه قیز بېریب، او عایله‌نینگ قیزینی آلیش (ف. اۋز. د. 445)
قرداش: بیر-بیری بیلن دۉستلشگن، برادرلشگن، قرینداش، قانداش (اۋز. ت. س. 303)
قرینداش: بیر قریندن بۉلگنلر، خېشلر (ف. اۋز. د. 446)
قوداغی: کییاو و کېلین‌نینگ آنه‌لری بیر-بیریگه نسبتن (ف. اۋز. د. 454)
قوده: خوېشلیک قیلگن ایککی عایله بیر-بیریگه نسبتن (ف. اۋز. د. 454)
قودا-اندا: خېشلر، کییاو و کېلین‌نینگ آنه‌لری بیر-بیریگه نسبتن (ف. اۋز. د. 454)
قودالاق: سلاله، قَوم بۆیۆکلری، اجداد (ف. اۋز. د. 454)
قه‌ینآته: ایر و خاتین‌نینگ آنه‌لری بیر-بیریگه نسبتن (ف. اۋز. د. 487)
قه‌ینآنه: ایر ویا خاتین‌نینگ آنه‌لری بیر-بیریگه نسبتن (ف. اۋز. د. 487)
قی‌میکه: ایر ویا خاتین‌نینگ بویوک سینگیللری بیر-بیریگه نسبتن (ف. اۋز. د. 487)
قه‌یین ایگه‌چی: ایر اوچون خاتین‌نینگ، خاتین اوچون ایرنینگ آپه‌سی (اۋز. ت. س. 327)
قیز: اۉغیلگه ضد، قیز باله (ف. اۋز. د. 480)
قیلیق: ینگی اۉیلنگن کېلین-کویاو بیر-بیریگه نسبتن (اۋز. ت. س. 307)
قیزلاق: کیچیک قیز، قیزچه (ف. اۋز. د. 480)
قیزاۉغلان: ایر قیلمه‌گن قیز (ف. اۋز. د. 480)
قیزباله: قیزچه (ف. اۋز. د. 480)
قیزغلداق: قیزلاق (ف. اۋز. د. 480)
قیزقرداش: سینگیل (ف. اۋز. د. 480)
قه‌یناغه: خاتین‌نینگ ایناغه‌سی (ف. اۋز. د. 487)
قه‌ینآچه: کېلین‌نینگ آچه ویا آپه‌سی (اۋز. ت. س. 327)
قینی سینگیل: ایر ویا خاتین‌نینگ کیچیک سینگلیللری بیر-بیریگه نسبتن(ف. اۋز. د. 487)
قینی: ایر ویا خاتین‌نینگ اوکه‌لری بیر-بیریگه نسبتن (ف. اۋز. د. 487)
کاکا: آته‌نینگ ایناغه‌سی (ف. اۋز. د. 489)
کتته آپه: بویوک سینگیل (ف. اۋز. د. 491)
کمپیر: کېکسرگن خاتین (ف. اۋز. د. 496)

کۉنداش: بیر اېرککنینگ ایککی خاتینی بیر-بیریگه نسبتن (ف. اۉز. د. 504)
کۉچ: خاتین، اېرگه نسبتن، اهل و عیال (اۉز. ت. س. 445)
کېکسه: اوزاق یشهب کتته یاشگه یېتگن، قرریگن، قری؛ اېسکی، قدیمی (اۉز. ت. س. 345)
کېلین: ینگی اېرگه تېککن یا تېگهیاتگن قیز؛ اۉغیلنینگ خاتینی، قهینآته و قهینآگه نسبتن (اۉز. ت. س. 345)
کۉکلتاش: سۉتلیک ایناغه (ف. اۉز. د. 511)
کېلین آپه: اوه نینگ خاتینی (اۉز. ت. س. 345)
کېلینچک: یاش کېلین؛ سېویملی و اېرکه کېلین (ف. از. فا 413)
کېنجه: عایلهنینگ اېنگ کیچیک بالهسی (اۉز. ت. س. 345)
کییاو/کویاو: ینگی اۉیلنگن ییگیت (اۉز. ت. س. 336)
مامه: آته ویا آنهنینگ آنهسی (ف. اۉز. د. 538)
نامزاد: اونشتیریلگن، اېر-خاتین بۉلیشگه قَول و قرار قیلینگن (اۉز. ت. س. 381)
نېبره: بالهنینگ بالهسی (اۉز. ت. س. 382)
ینگه: اکه یا اوکهنینگ خاتینی آته-آنهنینگ باشقه فرزندلریگه کۉره (اۉز. ت. س. 407)
ییگیت: باتیر یاش اېرکک (ف. اۉز. د. 604)
یوگورچی: خاتینینینگ کیچیک ایناغهسی (ف. اۉز. د. 594)

توشوروم

بو مقالهنینگ تحقیقی توشورومیده افغانستان اۉزبېکچهسی سۉز بایلیگدن 109ته قریناشلیک اتمهسی تثبیت اېتیلدی. باشقه تۉرک لهجهلرینینگ قریناشلیک اتمهلری سانینینگ کۉپلیگی کۉره، افغانستان اۉزبېکچهسی قریناشلیک اتمهلرینینگ بۉیۉک بیر قسمیگه اولشهآلمهدیک. بونینگ سببی هم افغانستان اۉزبېک تیلینینگ بازار تیلی بۉلیب قالگنلیگی و چمهسی یریم قرن بو تیلده هیچ بیر یازمه اثر کۉریلمگنلیگی و حتی تاشلنیشی دېب بیلهمیز. شونینگ دېک افغانستان اۉزبېکچهسی، کۉپراق فارسچهنینگ تاثیریده قالگنلیگی سبب، اونینگ سۉزلاوچیلری (افغانستان اۉزبېکلری)نینگ التفات کۉرستمهگنلیگیدیر. شو دلیللرگه کۉره قریناشلیک اتمهلرینینگ اونوتیلیشی و فارسچه اتمهلرنینگ یېرلشیشی کۉرینماقدهدیر.

بو تحقیق توشورومیده اۉزبېکلر، بۉیۉک اجدادی دېک اۉغیلدن ویا قیزدن بۉلگن نېبرهلرگه بیر کۉز بیلن قرهگنلری کۉرینماقدهدیر. حتی که قیزدن بۉلگن نسلگه ایریم اۉرینلرده اهمیتی کۉپراق انیقلنماقدهدیر. یینهده هم باشقه تۉرک بۉیلری دېک اۉغیل بالگه نسلنینگ دوام اېتتیرووچیسی اۉلهراق قرهلهدی. افغانستان اۉزبېکلری یېتتینچی نسل اوچون "بېگنه" سۉزینی قوللنهدیلر؛ "بېگنه" سۉزی فارسچهدهگی "بیگانه" "یات" معنیسیدهدیر. شونگه کۉره اۉزبېکلر یېتتینچی نسلدن سۉنگرهکی نسللرنی اۉزلریدن دېب بیلمیدیلر.

افغانستان اۉزبېکلری اۉز سۉیداشلریدن بیللر بۇییچه اوزاق قالسه‌لر هم، ینه-ده ، کۉپگینه اۇرتاق قرینداشلیک اتمه‌لرینی ایشله‌تیشلری کۉرینه‌دی. مثلا؛ آنه، آته، اۇغیل، قیز، جیین، کېنجه، اۉگی‌لیک اتمه‌لری و باشقه‌لر.

قیسقرتیرمه‌لر

(ف. اۉز. د.): فرهنگ اۉزبېکی -دری

(اۉ. ت. س.): اۉزبېک تیلی سۉزلیگی

(ف. از. فا.): فرهنگ ازبکی به فارسی

(چ. ت. س.): چغتای تۉرکچه‌سی سۉزلیگی

(ک. چ. ت. س.): کانار چغتای تۉرکچه‌سی سۉزلیگی

(ف. ک. فا. م.): فرهنگ کامل فارسی معین

(ف. فا. ع.): فرهنگ فارسی عمید

قیناقچه

ابراهیم، رحیم (1386). اۉزبېکی- دری سۉزلیگی. مزارشریف: ثقافت انتشاراتی.

استاجی، اعظم (1394). فارس تیلیده قرینداشلیک تېرمینلری‌نینگ تېکشیرووی. ایران: فردوسی بیلیم‌یورتی مطبعه سی.

افغانستان بیلیملر آکادیمیسی (1386). پشتو تیلی قاموسی. کابل : دانش انتشاراتی

آلتای، نورالله (1386). اۉزبېک تیلی سۉزلیگی. مزار شریف: ثقافت انتشاراتی.

توتار، حسین (2007). قیرغیزلرده قرینداشلیک تېرمینالوژیسی و قرینداشلیک علاقه‌لری. حاجت تپه بیلیم‌یورتی. تۉرکیات ارشتیرمه‌لری مجله‌سی. 6. سان (کۉکلم)، ص. 155-171، تۉرکیه.

دیلک، کاپلان قیران (2017). قزاق تۉرکچه‌سیده افاده لنگن قرینداشلیک و یقینلیک تېرمینلری. اولوسلر اراسی تۉرکچه ادبیاتی کلتور- اۉرگتمه مجله‌سی، جلد، 6 شماره 2، ص. 847-864، تۉرکیه.

سوآت، اونلو (2013). چغتای تۉرکچه سۉزلیگی. قونیه: اېگیتیم انتشاراتی.

شارق، بهرالدین (1398). اۉزبېکچه- فارسچه سۉزلیگی. کابل: شارق نشری.

عمید، محمد حسن (1381). فارسچه سۉزلیگی. تهران: امیر کبیر انتشاراتی.

. آلتای تیللریده‌گی قرینداشلیک آتلری حقیده (1973-1974)گولن‌سوی، تونجر انقره. ت.د.ک.، ت.د.آ.ی، بېللتن نوتلر.

معین، محمد (1386). فارسچه‌نینگ تۉله سۉزلیگی. تهران: فردوس انتشاراتی.

هوسمی نژاد، محمد تقی (1385). انگلیسچه-فارسچه سۉزلیگی. تهران: استاندارد انتشاراتی.

یارقین، شفیقه و محمد حلیم (1386). اۉزبېکچه-فارسچه سۉزلیگی. تهران: سخن مطبعه‌سی.